

[ישעיה יא א] "ונצור משרשיו יפרח"?

אמרו לו: אין! נצור יהרג! דכתיב [שם יד יט] "ואתה השלכת מקרבך כנצר נתעב".

אתוהו לבוני, אמר: בוני יהרג? והכתיב [שמות ד כב] "בני בכורי ישראל"?

אמרו לו: אין! בוני יהרג! דכתיב [שם כג] "הנה אנכי הורג את בנך בכורך".

אתוהו לתודה, אמר: תודה יהרג? והכתיב [תהלים ק א] "מזמור לתודה"?

אמרו לו: אין! תודה יהרג! דכתיב [שם נ כג] "זוכה תודה יכבדנני" [מי שיהרוג את "תודה" יכבדנני].

מג-ב אמר רבי יהושע בן לוי: כל הזוכה את יצרו

שלאחד שיצרו הסיתו לחטוא הוא הורגו ושב בתשובה ומתודה עליו, מעלה עליו הכתוב כאילו כיבדו להקדוש ברוך הוא בשני עולמים, העולם הזה והעולם הבא. (28)

דכתיב "זוכה תודה יכבדנני" [משני

הנוני"ם אנו דורשים: שני כיבודים].

ואמר רבי יהושע בן לוי: בזמן שבית המקדש קיים, אדם מקריב עולה, שבר עולה בלבד בידו. הקריב מנחה, שבר מנחה בלבד בידו.

אבל מי שדעתו שפלה, מעלה עליו הכתוב כאילו הקריב את כל הקרבנות כולן!

שנאמר [תהלים נא יט] "זבחי אלהים רוח נשברה" ["זבחי" משמע לשון רבים]. (29)

ולא עוד אלא שאין תפלתו נמאסת שנאמר [שם] "לב נשבר ונדכה, אלהים לא תבזה" שאין דרכך לבזותו.

מתניתין

היה היוצא להיסקל רחוק מבית הסקילה כעשר אמות, (30) אומרים לו: התודה! על עבירה זו וכן על שאר חטאיך שכן דרך כל המומתיין (31) מתודין.

לו ומתוך כך נכנע לבבו ושב ורפא לו, אם כן כל תכלית הקרבנות לבא לידי הכנעה, ומי שדעתו שפלה אין לו צורך בכל הקרבנות. הרי"ף בעין יעקב.

30. כתב הרמב"ם בפירוש המשניות שהטעם שמתודה רחוק מבית הסקילה כדי שלא יפחד ותטרף דעתו ולא יוכל לדבר אם יהא קרוב לבית הסקילה.

31. לשון זה משמע דהיינו חייבי מיתות בית דין, אך במסכת שבת [לב א] מבואר שכל הנוטה למות אומרים לו שיתודה. מהרש"א.

28. דבמה שהרג את יצרו שלא יחטא להבא הוא מכבד את הקדוש ברוך הוא בעולם הזה ובמה שהתודה הוא מכבדו לעולם הבא שעל ידי זה יש לו חלק לעולם הבא כמבואר במשנה להלן. מהרש"א.

ובעיון יעקב מבאר שבזה שכובש את יצרו הוא טוב לשמים ובזה שמתודה הוא טוב לבריות שעל ידי כן הוא מחזירן למוטב שמראה דרך לשבים, ונמצא מכבד את הקדוש ברוך בעולם הזה ובעולם הבא.

29. ביאור הדבר על פי מה שפירש רבינו יונה בטעם הקרבנות שבראות האדם משפט העולה וניתוחה הוא נותן אל לבו שכך היה ראוי לעשות

מתירים לו לומר כן יהו כל אדם אומר כן ואפילו זה שחטא כדי לנקות את עצמו בעיני הבריות, ונמצא מוציא לעז על העדים והדיינים?!

ולכן אין להתיר לשום אדם לומר כן.

גמרא:

תנו רבנן: נאמר "בני שים נא כבוד לה' אלקי ישראל ותן לו תודה" אין נא אלא לשון בקשה.

בשעה שאמר הקדוש ברוך הוא ליחושע במעשה דעכן [שם יא] "חטא ישראל" שמעלו בחרם יריחו.

אמר יחושע לפניו: רבונו של עולם מי חטא?

אמר ליה הקדוש ברוך הוא: וכי דילטור [מלשין] אני!

לך הפל גורלות! כדי לדעת מי מעל בחרם.

הלך יהושע והפיל גורלות, ונפל הגורל על

שכל המתודה יש לו חלק לעולם הבא! שכן מצינו בעכן שאמר לו יחושע [יהושע ז ט]: "בני שים נא כבוד לה' אלקי ישראל ותן לו תודה והגד נא לי מה עשית אל תכחד ממני. ויען עכן את יחושע ויאמר אמנה אנכי חטאתי לה' אלקי ישראל וכזאת וכזאת עשיתי".

ומנין שכיפר לו וידויו?

שנאמר [שם כה] "ויאמר יחושע מה עברתנו יעכרך ה' ביום הזה" ודרשינן: רק ביום הזה אתה עכור, ואי אתה עכור לעולם הבא משום שעל ידי וידויו נתכפר לו עונו. (32)

ואם הנידון להיסקל אינו יודע להתוודות שאינו זוכר את שאר חטאיו (33) אומרים לו: אמור סתם "תהא מיתתי כפרה על כל עונותי". (34)

רבי יהודה אומר: אם היה יודע שהוא מזומם שהעידו בו שקר ולא חטא בעבירה זו שנתחייב עליה מיתה אומר "תהא מיתתי כפרה על כל עונותי, חוץ מעון זה".

אמרו לו חכמים לרבי יהודה: אם כן, שאנו

32. על שאר מעילותיו בחרמים שנאמר "וכזאת וכזאת עשיתי" כמבואר בגמרא.

ובמהרש"א משמע שהוא מפרש שמתודה רק על חטא זה, ואם אינו יודע להתוודות היינו שאינו יודע להתוודות באורך כדרך המתודים לפרט חטאם, אומר סתם תהא מיתתי כפרה על כל עונותי.

34. ומכל מקום, את החטא הזה צריך לפורטו. תפארת ישראל.

32. הקשה המהרש"א: מנלן שהוידוי כיפר שמא המיתה עצמה כיפרה ולא הוידוי?

וכתב שלפי המאן דאמר לקמן [מז ב] שהרוגי בית דין אין מיתתן מכפרת עליהן [עד שיתעכל הבשר], ניחא, שעל כרחק כאן הוידוי כיפר לו. ובערוך לנו מבאר שהראיה מעכן היא אכן רק לכך שהמיתה אינה מכפרת אלא עם הוידוי כמו שהיה אצל עכן.

33. רש"ש ותפארת ישראל. והרש"ש מוסיף שזו כונת המשנה שכן מצינו בעכן שגם הוא התודה

עכּן.

אמר לו עכּן ליהושע: יהושע! בגורל אתה בא עלי להורגני בלי עדים! (35)

אתה ואלעזר הכהן שני גדולי הדור אתם ואף על פי כן אם אני מפיל עליכם גורל בין שניכם, בהכרח שעל אחד מכם הוא נופל! [כלומר שכך גם במקרה יצא עלי הגורל מבין כל עם ישראל].

אמר לו יהושע: בבקשה ממך! [ולכן אמר לו לשון "נא"] אל תוציא לעז על הגורלות לפי שעתידה ארץ ישראל שתתחלק בגורל שנאמר [במדבר כו נה] "אך בגורל יחלק את הארץ" ולכן תן תודה! (36)

אמר רבינא: שהודי שהדיה במילי יהושע שיחד את עכּן בשוחד דברים כדי שיודה, שהערים עליו ואמר לו כלום נבקש ממך אלא הודאה בלבד תן לו תודה והיפטר והוא הבין שיפטר בכך ולא יהרגוהו. (37)

מיד "ויען עכּן את יהושע ויאמר אמנה אנכי

חטאתי לה' אלקי ישראל וכזאת וכזאת עשיתי". (38)

אמר רב אסי אמר רבי חנינא: המקרא הזה מלמד שמעל עכּן בשלשה חכמים.

שנים בימי משה כשבא עליהם הכנעני מלך ערד, שנאמר שם "וידר ישראל נדר לה' ויאמר אם נתן תתן את העם הזה והחרמתי את עריהם" שאסרו על עצמם בהנאה את שללם, וכך עשו גם בעירות אחרות שנלחמו אתם, ולא נכתב בתורה.

ואחד בימי יהושע.

שנאמר "אנכי חטאתי [במעל הזה], וכזאת וכזאת עשיתי" משמע עוד שנים.

רבי יוחנן אמר משום רבי אלעזר ברבי שמעון: בחמשה חרמים מעל עכּן.

ארבעה בימי משה ואחד בימי יהושע.

שנאמר "אנכי חטאתי וכזאת וכזאת

הבא. עיון יעקב.

והיעב"ץ כתב שלא שיקר לו כי אמת הוא שעל ידי הודאתו נפטר מדין שמים. לכאורה יש להוכיח מכאן שאם אמר התובע או הבית דין לנתבע: תודה ונפטרך, והודה, שאינו יכול לחזור בו מהודאתו בטענה שעל מנת כן הודה שיפטר והו. שאם לא כן היה עכּן יכול לחזור בו מהודאתו ולומר שלא הודה רק משום שסבר שיפטר והו. שער הלקוטות.

38. כתב הרמב"ם בפירושו המשניות "ודע שהריגת יהושע לעכּן היתה הוראת שעה, לפי שתורתנו תורת האמת אינה מיתה על החוטא על פי הודאתו ולא על פי גורל ולא על פי חזון

35. מזה משמע שעל ידי הגורל לבד היה יהושע יכול להורגו גם לולי הודאתו, וכמו שנאמר לו מפי הקדוש ברוך הוא "והיה כל הנלכד בחרם ישרף באש", אלא שביקשו יהושע שיודה כדי שידעו הכל שמשפט הגורל הוא מה' ויתכבד שמו, וגם כדי שיהיה לו כפרה. רש"ש.

36. אף על גב שחלוקת הארץ היתה גם על פי אורים ותומים, מכל מקום, יש חשש של הוצאת לעז כיון שהיתה גם על ידי גורל. תוס' ד"ה אל.

37. והוציא שקר מתוך פיו כי מותר לשנות בדבר השלום שלא יהיה מחלוקת בחלוקת ארץ ישראל על פי הגורל, וגם לזכות אותו בעולם

עשיתי". [עיין בהערה (39)].

והוינן בה: ועד השתא מאי טעמא לא איענוש מדוע לא נענשו ישראל על מעילתו של עכן בימי משה כפי שנענשו בימי יהושע?

ומתרתת הגמרא: אמר רבי יוחנן משום רבי אלעזר ברבי שמעון: לפי שלא ענש הקדוש ברוך הוא את הצדיקים על העבירות הנסתרות של עובדי העבירה עד שעברו ישראל את הירדן ושמעו וקיבלו עליהם את הברכות ואת הקללות בהר גריזים ובהר עיבל, ונעשו ערבים זה לזה להיענש אפילו על עבירות הנסתרות של אחרים. (40) ועד אז לא נענשו רק על העבירות הגלויות של אחרים.

ולכן נענשו רק על המעילה שבימי יהושע שהיתה לאחר שכבר עברו את הירדן.

ועצם הדבר שיש עונש על עבירות הנסתרות שבידי אחרים, כתנאי, הוא שנוי במחלוקת תנאים:

דתנאי: נאמר [דברים כט כח] "הנסתרות לה' אלהינו והנגלות לנו ולבנינו עד עולם".

למה נקוד על "לנו ולבנינו" ועל עיין שב"עד" [בספר תורה יש שם נקודה על כל אות?]

מלמד, כי מה שלא ענש על הנסתרות, היה רק עד שעברו ישראל את הירדן. ומאז ואילך נענשו גם על הנסתרות. (41)

וכך היא הדרשה: לולי הנקודות היינו אומרים שלעולם יהא כך, שהנסתרות לה' אלהינו, שעליו לבקש את עלבון העבירה שבסתר ולהעניש את העוברים בלבד, ורק

נביא".

א. במלחמת עמלק כמו שנאמר אצל שמואל "והכית את עמלק והחרמת את כל אשר לו". ב. במלחמת סיחון שנאמר "ונחרם את כל עיר מתים". ג. במלחמת עוג שנאמר "ונחרם אותם כאשר עשינו לסיחון מלך חשבון". ד. במלחמת הכנעני מלך ערד.

והמאן דאמר שהיו רק שנים בימי משה מונה את סיחון ועוג לאחד, ואינו מונה את עמלק משום שאינו כתוב בתורה החרם.

40. ואף שהמעל של עכן היה קודם שהגיעו להר גריזים והר עיבל, מכל מקום, לאחר שקיבלו הערבות נענשו למפרע גם על הנסתרות שלפני כן. ערוך לגר.

41. שאי אפשר לפרש כפשוטו שבא ללמד שלא ענש על הנסתרות לפני שעברו את הירדן, שעל

39. בתוס' הרא"ש כתב שהוא דורש את שני הווי"ן לרבות עוד שני חרמים.

ומהרש"א כתב שיותר נכון הגירסא שרבי יוחנן סובר שארבעה חרמים מעל, שלשה בימי משה ואחד בימי יהושע. ודורש מ"וכזאת" הראשון עוד חרם אחד כמו זה של יהושע, ו"כזאת" השני משמע עוד שנים נוספים כמותם, וביחד ארבעה. וכן גירסת הירושלמי.

ועוד הביא מהירושלמי שהשלשה שבימי משה הם במלחמת הכנעני ובמלחמת סיחון ובמלחמת מדין.

והמאן דאמר שהיו רק שנים בימי משה אינו מונה את מלחמת מדין שהרי נאמר שם שהביאו את כל השלל אל משה ולא מעל בו איש.

והר"ן הביא מדרש שהיו ארבעה בימי משה.

הנסתרות לה' אלהינו ולנו ולבנינו, שגם אנו נענשים על הנסתרות.

ואילו היה כתוב באמת כך, היינו אומרים שלעולם יענשו גם על הנסתרות, לכן חילקה התורה ביניהם וכתבה שרק הנגלות לנו ולבנינו, ומאידך כתבה נקודות על לנו ולבנינו [כאילו גם הנסתרות לנו ולבנינו], כדי לדרוש לכאן ולכאן, שעד עכשיו בסוף ארבעים שנה שנאמר להם המקרא הזה, לא היו הנסתרות רק לה' אלהינו, אבל מכאן ואילך גם הנסתרות הן לנו ולבנינו.

וגם הניקוד על העי"ן שב"עד" בא לחלק,

העבירות הנגלות הן לנו ולבנינו שכולנו נענשים עליהם.

ובא הניקוד לדרוש, שמדה זו אינה נוהגת רק עד שעברו את הירדן ולא לאחר מכן, שאז יענשו גם על הנסתרות.

והיה מן הראוי שהניקוד יהיה על "לה' אלהינו", למעט שלא לעולם יהיו הנסתרות רק לה' אלהינו [שכל נקודה כוונתה למעט], אלא שאין זה כבוד כלפי שמים לנקד את השם, (42) ולכן נקד במקומו על "לנו ולבנינו" לומר שאין כאן מקומם של המילים הללו אלא לפני "והנגלות", וכאילו כתוב

וראה שם שביאר גם את דעת רבי נחמיה. תוס' ד"ה אמר.

ב. בתוס' הרא"ש הביא מרבינו מאיר לפרש: הנסתרות שהיו עד עתה רק לה' אלקינו והנגלות שהיו עד עתה גם לנו ולבנינו, הרי מעתה ועד עולם יהיו שוין שבשניהם יהיה גם לנו ולבנינו. ואילו לא היה נקוד על לנו ולבנינו הייתי אומר שמשעה שאמר משה רבינו את הפסוק הזה בערכות מואב בעשתי עשר חדש באחד לחדש תתחיל מדה זו, לכך באה הנקודה למעט שאינה מתחלת מיד. ועדיין איני יודע מאימתי, לכך באה הנקודה על עי"ן שב"עד" לומר שלאחר שבעים יום מעתה תתחיל לנהוג המדה דהיינו מעשרה בניסן שהוא שבעים יום מאחד בשבט, שאז קיבלו עליהם את הברכות והקלות בהר גריזים והר עיבל, כמו שנאמר "והעם עלו מן הירדן בעשור לחדש", וכו' ביום קיבלו עליהם את הברכות ואת הקלות.

42. שהניקוד מרמז על מחק, ויש אזהרה למוחק את השם. ר"ן.

זה לא צריך את הנקודות. ואדרבה מפשטות הכתוב משמע שלעולם לא ענש על הנסתרות, ועל כרחק צריך לומר שהנקודות באות ללמד שלאחר שעברו את הירדן התחילו ליענש על הנסתרות. רש"י ותוס' ד"ה מלמד.

א. וכתבו התוס' שרבינו תם מפרש כפשוטו שהניקוד בא למעט שלא יענשו על הנסתרות קודם שעברו את הירדן, משום שביאור הכתוב הוא כך: הנסתרות שהם לה' אלקינו שרק הוא יודע עליהם, וכן הנגלות, שניהם, לנו ולבנינו, שכולם נענשים עליהם.

ולולי הניקוד היינו אומרים שלעולם תנהג מדה זו, שבין על הנגלות ובין על הנסתרות יענשו גם אחרים, ובא הניקוד למעט שרק משעברו את הירדן תנהג מדה זו.

וכדי שלא נאמר שגם הנגלות הם בכלל זה, לכן בא הניקוד על העי"ן שב"עד", שהוא חצי התיבה לומר שרק חצי האחד ינהג רק משעברו את הירדן ואילו החצי השני ינהג לעולם דהיינו כבר מעתה.

ומסברא אנו אומרים שהנסתרות ינהגו רק משעברו את הירדן והנגלות ינהגו כבר מעתה.

על הנסתרות ימשך גם להבא, ואפילו לאחר שיעברו את הירדן ויקבלו עליהם ערבות זה על זה.⁽⁴⁵⁾

אלא, לכך ננקד על "לנו ולבנינו", כדי למעט, שאפילו על הנגלות לא נענשו עד עכשיו, כי כשם שלא ענש על הנסתרות [אף פעם], כך לא ענש על עונשין שבגלוי שביד אחרים עד שעברו ישראל את הירדן ונעשו ערבים זה לזה.

ומקשה הגמרא: אם כן, לרבי נחמיה, **אלא עכן, מאי טעמא איענוש?** מדוע נענשו כל ישראל? שהרי לעולם אין מענישים את אלה

שלא נהגה מדה זו של ענישה על הנסתרות מאז ומעולם, אלא רק מעתה התחילה מדה זו, ותנהג כן עד עולם,⁽⁴³⁾ **דברי רבי יהודה.**⁽⁴⁴⁾

אמר ליה רבי נחמיה: וכי ענש הכתוב על הנסתרות לעולם? הרי בכלל אין עונש על עבירות הנסתרות שביד אחרים! **והלא כבר נאמר "עד עולם"**, ועל כרחך לא בא הכתוב לומר שעל עבירות הנגלות יענשו עד עולם, שזה פשיטא שהעונש הנוהג עכשיו ינהג גם לעתיד, כי מדוע יפסק?

אלא ודאי, בא הכתוב לומר שהפטור מעונש

שומרים שיפקחו בדבר שלא יעברו על החרם. ובעיון יעקב הקשה עוד מהגמרא לעיל [כז ב] שאומרת במפורש שכל ישראל ערבין זה לזה הוא דוקא כשיש בידם למחות ולא מיחו?

ותירץ, שגם רבי יהודה סובר שהוקשו הנסתרות להנגלות שאין עונשין על הנסתרות אלא אם כן לא מיחו על הנגלות. אבל אם מיחו על הנגלות אין הקדוש ברוך הוא מעניש על הנסתרות אלא מגלה להם את הנסתרות כדי שיוכלו למחות בהם.

והביא רביה מהמדרש שאומר "עשיתם הגלויים אף אני אגלה לכם הנסתרות". וזה לשון המאיר: שענש הנסתרות עלינו כל זמן שלא נעשה המוטל עלינו בחיפוש הדברים ובחקירת סתרי הענינים.

45. שלא נעשו ערבים אלא על הנגלות מפני שהיה להם למחות ולבער את הרע מקרבם ולא עשו אבל במה שלא ידעו אין לחייבם. ורבי יהודה סבר שגם על הנסתרות נעשו ערבים לפי שאי אפשר שלא יכירו בו שום פגם כשהוא עובר בסתר. רבינו יונה.

43. רש"י. והקשו תוס': הרי גם בלי הניקוד על העי"ן ידענו זאת, שאם להעניש תמיד על הנסתרות היה צריך לכתוב "הנסתרות והנגלות לנו ולבנינו", ומאחר שנכתב "לה' אלקינו" ומאידך נכתבו גם הנקודות על כרחך אנו צריכים לדרוש את שניהם, שרק לאחר שעברו את הירדן נענשו על הנסתרות?

ותירצו שהנקודה שעל העי"ן באה להשלים אחד עשר נקודות כנגד אחד עשר אותיות שב"לה' אלקינו" כדי להשמיענו שבעצם היה צריך להיות שם הנקודות אלא שאין זה דרך כבוד לנקד את השם. תוס' ד"ה מלמד. וראה מהר"ם שביאר דעת רש"י.

44. הקשה מהרש"א: אם כן למה אמרו בשבת [נה א] שנענשו הצדיקים בשעת החורבן על שלא מיחו ברשעים, והרי לפי רבי יהודה עונשים גם על הנסתרות למרות שאין בידם למחות על הנסתרות?

ותירץ, שודאי אין סברא שיענשו הצדיקים על הנסתרות ללא שום אשמה מצידם אלא שבעכ"ן היה טענה עליהם שכיון שהם עשו את החרם בעצמם כמבואר בגמרא להלן היה להם להעמיד